

Barbara Kromolicka

Uniwersytet Szczeciński [basiabelfer1@wp.pl]

ORCID 0000-0002-1831-6623

Edukacja nieformalna jako komponent twórczej resocjalizacji w MOW

Abstrakt: Edukacja nieszkolna zwana nieformalną, to edukacyjne oddziaływanie na dzieci i młodzież wybiegające poza program nauczania w tradycyjnym trybie pracy szkoły czy placówki opiekuńczej, resocjalizacyjnej. Szczególnie w pracy resocjalizacyjnej poszukuje się twórczych rozwiązań, które sprostają wyzwaniom jakie stawia przez wychowawcami praca z osobami niedostosowanymi społecznie. W artykule przedstawiono efekty twórczej resocjalizacji wychowanków w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Trzebieży wykorzystującym walory projektu międzynarodowego ERASMUS+. Wykorzystanie tego projektu jest innowacyjnym podejściem w resocjalizacji na skalę całej Polski. Ośrodek ten jest bowiem jedynym w Polsce, który realizował międzynarodową wymianę młodzieży do czasu przed pandemią Covid-19, która ograniczyła wyjazdy, średnio aż trzy projekty rocznie.

Słowa kluczowe: edukacja pozaformalna, projekt ERASMUS+, resocjalizacja twórcza.

Wprowadzenie

Młodzieżowe Ośrodki Wychowawcze (MOW) to instytucje resocjalizacyjne przeznaczone dla młodzieży niedostosowanej społecznie, która umieszczana jest w nich na mocy postanowienia sądu rodzinnego. Do ośrodków kierowana jest młodzież wieku od 13 do 18 lat, pochodząca z różnych środowisk społecznych z różnym poziomem zagrożenia czynnikami ryzyka i niedostosowania społecznego. W Polsce podstawowym dokumentem regulującym postępowanie wobec dzieci

i młodzieży niedostosowanej społecznie, a także w zasadniczej mierze determinujące kierunek działalności takich placówek resocjalizacyjnych jest Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich¹.

Szczegółowe zadania placówek są ściśle sprecyzowane w rozporządzeniu MEN², które wskazuje jako podstawowe zadanie eliminowanie przyczyn i przejawów niedostosowania społecznego, w kierunku przygotowania wychowanków do życia w naturalnym środowisku, w zgodzie z przyjętymi prawami, obowiązkami oraz normami społecznymi, a także przygotowaniem ich do samodzielności życiowej i zawodowej. Umieszczenie nieletniego w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym jest formą pracy z wychowankiem w warunkach izolacyjnych oraz z częściowym ograniczeniem ich wolności³. A zatem nieletniemu, który został skierowany do MOW trzeba zapewnić odpowiednie warunki, które zbudują Jego poczucie bezpieczeństwa, będą sprzyjać kontynuowaniu nauki, procesowi wychowania a przede wszystkim usamodzielnianiu życiowemu. Wszystkie te działania ogólnie określany jest jako proces resocjalizacji nieletnich przyjmując, że zdania i funkcje resocjalizacji nieletnich prowadzone w placówkach są jasno zdefiniowane i jednolicie stosowane we wszystkich ośrodkach wychowawczych. W literaturze przedmiotu odnajdujemy wiele interesujących opracowań, których autorzy (Ambrozik 2016 i inne), Konopczyński (2014 i inne), Urban (2004), Pospiszyl (1998), Pytka (2000) i wielu innych) wskazują na znaczenie różnorodności działań w procesie resocjalizacji nie tylko dorosłych lecz także i szczególnie resocjalizacji dzieci i młodzieży. Między innymi Lesław Pytka podkreśla, że „Nie ma jednej monolitycznej teorii zdrowia, brak jedynej teorii resocjalizacji, której aplikacja gwarantowałaby resocjalizacyjny sukces w każdym przypadku. Mówiąc metaforycznie, nie ma jednej jedynej drogi dochodzenia do reintegracji społecznej osoby wykołejonej, grzesznika, zwyrodnialca czy zbrodniarza” (Pytka 2007, s. 74). A zatem, jak zauważa autor, koniecznym warunkiem jest resocjalizacja wielowymiarowa (transdyscyplinowa), która zakłada wykorzystanie w procesie resocjalizacji zróżnicowanych oddziaływań wychowawczych ukierunkowanych na sferę behawioralną jednostki, sferę zaspokajania potrzeb oraz przygotowanie jej do pełnienia określonych ról społecznych, co prowadzi do ukształtowania pozytywnego sposobu myślenia i odczuwania, a ostatecznie odzwierciedlić się powinna w postaci prawidłowych postaw społecznych. (Pytka 2007) Właśnie praca z młodzieżą niedostosowaną społecznie, szczególnie wymaga specjalnej organizacji pracy wychowawczej, prowadzenia kształcenia, wykorzystania metod i form pracy wymagających zaan-

.....
¹ Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, 26 października 1982, Dz.U. 1982, Nr 35, poz. 228 z późn. zm.

² Rozporządzenie MEN z dnia 7 marca 2005r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach Dz.U. z 2005 r.

³ Rozporządzenie z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w MOW, ust. 6.

gazowanego budującego specyficzną płaszczyznę bliskości z wychowankiem i jego problemami opartej o wzajemne zaufanie. Zadnie to, zatem nie należy ani do łatwych, ani do prostych. Nie ma bowiem gotowych scenariuszy postępowania w pracy z młodzieżą. Wyzwanie to znakomicie rozumieją wychowawcy młodzieżowych ośrodków wychowawczych podejmując próby różnorodnych, często niekonwencjonalnych, twórczych działań wychodzących poza tradycje przypisane zadania resocjalizacyjne.

W artykule przedstawiam efekty, moim zdaniem, innowacyjnej – twórczej resocjalizacji wychowanków zastosowanej w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Trzebieży wykorzystującym walory projektu międzynarodowego ERASMUS, co jest innowacyjnym podejściem w resocjalizacji na skalę całej Polski. Ośrodek ten jest bowiem jedynym w Polsce, który realizował międzynarodową wymianę młodzieży i do czasu przed pandemią Covid-19, która zamknęła możliwości wyjazdów młodzieży, realizowali średnio aż trzy projekty rocznie. Opis organizacji i przebiegu projektów wymiany międzynarodowej wykorzystanych procesie resocjalizacji wychowanków MOW wzbogacają wypowiedzi tych, którzy w nich uczestniczyli.

Włączanie młodzieży niedostosowanej społecznie, zagrożonej wykluczeniem społecznym, marginalizacją nie mającą często możliwości nawet w warunkach wolnościowych (dotyczy to nie tylko młodzieży niedostosowanej społecznie) uczestniczenia w projektach o charakterze międzynarodowym – wymiany edukacyjnej niewątpliwie należy do rzadkości. Pracownicy-wychowawcy MOW w Trzebieży, którzy znani są w środowisku z otwartości na niekonwencjonalne działania, (dowodów na to jest znacznie więcej, i zasługują na inne opracowanie) rozumieją, że młodzież z problemami – niedostosowana społecznie przebywając w placówce może także mieć możliwość poznania i doświadczenia walorów współpracy, integracji międzykulturowej, rozwijania swoich umiejętności komunikacyjnych, budowania otwartości na świat, czyli krótko rzecz ujmując wyjścia poza własne doświadczenia związane z pobytem w ośrodku resocjalizacyjnym, środowisku lokalnym, wyjście poza swoją społeczność rówieśniczą. To ważne podkreślenie ponieważ potocznie uważa się, że czas pobytu nieletnich w placówce można zaliczyć do czasu straconego, który niewiele zmienia w ich podejściu czy refleksji nad swoim życiem.

Walory twórczej resocjalizacji – krótki przypomnienie

Prekursorem koncepcji twórczej resocjalizacji jest Marek Konopczyński, który jako pierwszy wskazał, że „pewne doświadczenia, sytuacje można przemienić omijając schemat resocjalizacyjny. Możemy postawić sobie za wyzwanie zmianę nieletniego – młodego przestępcy, podjąć próbę stworzenia nowej tożsamości, która zależna jest od jakości kontaktów i relacji z innymi ludźmi. [...] przemiana tożsamości indywidualnej i społecznej nieprzystosowanej młodzieży przez wycho-

wawcze stymulowanie rozwoju jej struktur poznawczych i twórczych oraz wyposażenie jej w nowe indywidualne i społeczne kompetencje. [...] Głównie odnosi się do zdobycia nowych umiejętności, które ułatwią mu nawiązanie odpowiednich kontaktów międzyludzkich. Aby osiągnąć założony cel nieletni w głównej mierze powinien koncentrować się nad wewnętrznym rozwojem, a nie tylko nad zmianą zachowania i postawy. Wewnętrzny rozwój rozumiany jest jako poszukiwanie, odkrywanie i rozwijanie talentów i potencjałów u młodzieży niedostosowanej społecznie” (Konopczyński 2007, s. 13). A zatem podejście resocjalizacji twórczej zakłada, a nawet warunkuje aktywny współdziałanie wychowanka w procesie swojej wewnętrznej zmiany i przemiany. Sposoby działania czyli metody stosowane w koncepcji twórczej resocjalizacji odnoszą się do zaktywizowania i rozwijania struktury i mechanizmów twórczych u odbiorców tych działań. Metody te nie odnoszą się do wytwarzania dzieł, które interpretowane mogą być jako dzieła artystyczne lecz o twórcze podejście do rozwiązywania sytuacji trudnych, problemowych w opinii samych nieletnich. Szczególną rolę w tym procesie oczywiście pełnią wychowawcy – pedagodzy przygotowani do wyzwań zawodowych, pełni pedagogicznej pasji i poczucia misji rozwijanej na solidnym profesjonalnym przygotowaniu do pracy z młodzieżą problemową w procesie ich resocjalizacji.

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy jako instytucja resocjalizacji młodzieży

W Polsce funkcjonują dwa typy MOW, a mianowicie: wychowawczo-resocjalizacyjne (przeznaczone dla nieletnich będących w normie intelektualnej) oraz resocjalizacyjno-rewalidacyjne (dla młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim)⁴. Na dzień 10.09.2020 r. w Polsce funkcjonują 94 placówki MOW, w tym: 28 placówek dla dziewcząt, 57 placówek dla chłopców oraz 9 placówek o charakterze koedukacyjnym. 93 placówki przeznaczone są dla nieletnich w normie intelektualnej w tym 56 – dla chłopców, 28 – dla dziewcząt, 9 – koedukacyjne. 22 placówki przeznaczonych jest nieletnich z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim tj. 22 placówki (15 – dla chłopców i 7 – dla dziewcząt). Na przestrzeni lat 2018–2020 liczba wychowanków spadła z 4500 do około 4000⁵.

„Wychowankami Ośrodków jest młodzież, która jest w wieku 13–18 lat. W przypadku zdiagnozowania bardzo wysokiego stopnia demoralizacji możliwe jest umieszczenie w ośrodku dzieci już od 10 lat. W szczególnych sytuacjach, najczęściej powiązanych z chęcią kontynuowania nauki, podopieczny może przebywać w ośrodku do 21 lat. Przyjmowanie podopiecznych do ośrodków odbywa

.....

⁴ Rozporządzenie MEN z dnia 7 marca 2005r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania ..., art. 12.

⁵ www.ore.edu.pl/2017/10/system-kierowania-mlodziezowe-osrodki-wychowawcze

się w tylko jednej możliwej formie – nieletni posiadają postanowienie sądu, wobec których został zastosowany środek wychowawczy w postaci skierowania nieletnich do placówki resocjalizacyjnej – MOW” (Kranc 2018, s. 16). Nieletni wobec, którego został zastosowany środek wychowawczy w postaci MOW kierowany jest przez specjalny system teleinformatyczny – System Kierowania Nieletnich, który nadzorowany jest przez Ośrodek Rozwoju Edukacji w Warszawie zgodnie z rozporządzeniem MEN z dnia 27 grudnia 2011r. Ogólnopolski system Kierowania Nieletnich do placówek jest zatem scentralizowany co oznacza, że zasada ta obowiązuje wszystkie placówki resocjalizacyjne w kraju.

W sytuacji zastosowania środka wychowawczego i skierowaniu nieletniego do MOW nieletni oraz rodzice, opiekunowie informowani są o skierowaniu do konkretnego ośrodka w Polsce. W trybie do 30 dni nieletni musi się zgłosić w ośrodku doprowadzony przez rodziców lub opiekunów prawnych, policję (w momencie nie podjęcia działania doprowadzenia nieletniego przez rodziców, opiekunów prawnych). Policja ma prawo zatrzymać nieletniego skierowanego do MOW, w każdych warunkach i okolicznościach. Niestety policja bardzo często musi interweniować w celu doprowadzenia wychowanka do placówek ponieważ nieletni ukrywają się w domu, u znajomych – próbują unikać odpowiedzialności, zaś rodzice, opiekunowie z racji nadmiernej troski bądź przeciwnie braku kontroli i wpływu na nieletniego nie doprowadzają ich do placówki. W bardzo licznych przypadkach wynika to z lęku, który towarzyszy rodzicom, opiekunom i nieletnim przed umieszczeniem w MOW z racji stereotypów dotyczących ich funkcjonowania, obawą przed opinią wśród znajomych, rodziny czy opinią publiczną w ich środowisku lokalnym.

Sposób funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych w Polsce reguluje Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 marca 2005r. w sprawie rodzajów i szczególnych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasady odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach⁶, zaś zadania określa rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011roku⁷, które precyzuje sposób organizacji procesu resocjalizacyjno-wychowawczego, a także edukacyjnego, poprzez:

1. Zagwarantowanie wychowankom zajęć profilaktycznych, wychowawczych, dydaktycznych, dzięki którym zdobędą umiejętności życiowe, które ułatwią odpowiednie funkcjonowanie w rodzinie i środowisku społecznym;
2. Wspieranie w wyborze ścieżki kształcenia i zawodowej z uwzględnieniem predyspozycji, możliwości i zainteresowań wychowanka;

.....

⁶ Rozporządzenie MEN z dnia 7 marca 2005r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania ..., art. 12-16.

⁷ Tamże, art.15.

3. Udzielanie pomocy rodzicom bądź opiekunom prawnym w odniesieniu do rozwijania potencjalnych możliwości. Uświadamianie o problemach, trudnościach, a także unikaniu zachowań ryzykownych dzięki odpowiedniej relacji⁸.

Przyjęte formy pracy w MOW-ach ukierunkowane są na umożliwienie nieletnim udziału w specjalistycznych zajęciach indywidualnych bądź grupowych z zakresu terapii, zajęciach profilaktycznych, rewalidacyjnych, resocjalizacji, psychoedukacji. Wychowankowie ośrodków uczęszczają również na zajęcia sportowe, rekreacyjne, kulturowo-oświatowe oraz turystyczne, które winny być realizowane w minimalnym wymiarze 4 godzin tygodniowo. Ważną formą wsparcia dla wychowanków jest pomoc pedagogiczno-psychologiczna, która regulowana jest na podstawie Rozporządzenia w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach⁹.

W skład Młodzieżowych Ośrodków Wychowawczych wchodzi internat oraz szkoła specjalna, w których organizowane są formy nauki na dwóch poziomach: podstawowym i ponadpodstawowym. Organizacja pracy szkoły wynika z dostosowania programu pracy dydaktyczno-wychowawczej do poziomu intelektualnego, emocjonalnego wychowanków, a także uwzględnia społeczną niedojrzałość nieletnich. Szkoły te głównie koncentrują się na wyrównywaniu braków edukacyjnych, które głównie wynikają z nierealizowanego wcześniej obowiązku szkolnego – licznej absencji szkolnej. Dodać należy, że aktualnie problem ten jest jednym z głównych powodów kierowania nieletnich do ośrodków wychowawczych. Znaczna część wychowanków ma problemy z pisaniem, czytaniem ze zrozumieniem i z podstawowymi działaniami na liczbach stąd praca nauczyciela z tego typu uczniami musi cechować się bardzo dużą wyrozumiałością i cierpliwością do podopiecznych. Pracownikami MOW są wychowawcy pracujący w internacie, opiekunowie nocni, pedagog szkolny, psycholog oraz nauczyciele w szkole. Wszyscy zatrudnieni wychowawcy, którzy sprawują opiekę nad nieletnimi posiadają tzw. „Kartę Nauczyciela”, na podstawie której regulowane są ich formy pracy, warunki zatrudnienia, możliwości rozwoju osobistego, a także możliwości korzystania ze świadczeń socjalnych. Zatrudnieni psychologowie i pedagodzy, pełnią taką samą funkcję, jak w publicznych szkołach, lecz dodatkowo diagnozują zaburzenia nieletnich, podejmują działania z zakresu profilaktyki, szczególnie w zakresie przeciwdziałania uzależnieniom. Z uwagi na występujące u nieletnich różne zaburzenia i dysfunkcje prowadzą także zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne czy socjoterapeutyczne bądź inne o charakterze terapeutycznym.

.....

⁸ Rozporządzenie MEN z dnia 17 listopada 2010 roku w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz w ośrodkach Dz.U. 228, art.4.

⁹ Rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2013 roku w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U.art.3.

Istota pozaformalnej edukacji młodzieży

W literaturze przedmiotu możemy znaleźć wiele wyjaśnień dotyczących edukacji pozaformalnej czy nieformalnej – te dwa sformułowania są używane zamiennie. Niezbędnym elementem edukacji pozaformalnej jest kształcenie, które według Wincentego Okonia wskazuje, że jest to „świadoma i zorganizowana działalność o charakterze kształcenia i wychowania, prowadzona poza ustawowym formalnym systemem szkolnym, umożliwiająca określonej grupie uczestników osiągnięcie założonych celów kształcenia” (Okoń 2004, s. 28). Z kolei Edmund Trempała wskazuje, że edukacja nieszkolna (równoległa) to „jeden z elementów globalnego systemu oświaty i wychowania; edukacyjne oddziaływanie na dzieci i młodzież środowiska pozaszkolnego, wybiegającego poza program szkolny i poza szkolny tryb nauczania; całokształt wpływów i oddziaływań zarówno planowanych jak i okazjonalnych na dzieci i młodzież (i dorosłych) w różnych dziedzinach ich życia i działalności przebiegających w warunkach pozaszkolnych” (Trempała 2003, s. 971) a zatem klasyczna definicja edukacji pozaformalnej odnosi się do wszelkich zorganizowanych, systematycznych działań edukacyjnych, które są realizowane poza formalnym systemem w taki sposób, aby zapewnić formy uczenia się całemu społeczeństwu. W dokumentach Unii Europejskiej podkreśla się znaczenie łączenia edukacji formalnej i pozaformalnej, jako form kształcenia całościowego, całożyciowego. Edukacja pozaformalna może przejawiać się poprzez oferowane programy szkoleniowe, projekty różnych instytucji tj: biblioteki, stowarzyszenia, szkoły muzyczne, miejskie domy kultury, teatry, a także inne formy, które oferują aktywny, zaplanowany sposób spędzania czasu wolnego. Aktywne angażowanie się w proces edukacji pozaformalnej – realizowane zadań, ćwiczeń, zapamiętywanie stanowi aż 90% zapamiętanej wiedzy, gdy w porównaniu zapamiętywanie poprzez słuchanie najczęściej realizowane w szkołach, to na ogół tylko 10% informacji, które młodzież przyswaja i zapamiętuje (Stalończyk 2014, s. 9). Wynik taki jest możliwy do osiągnięcia ponieważ pozaformalne uczenie się młodzieży, które nie jest dla nich obowiązkiem staje się, z uwagi na osobiste doświadczenie różnych zdarzeń, sytuacji po prostu przyjemnością. Młodzież angażując się wspólnie z wychowawcami w realizację projektu aktywnie włącza się w realizację warsztatów i pracę zespołową. Taka forma uczenia się jest efektywna ponieważ młodzież ma możliwość osobistego zaangażowania się w proces poznawczy, odkrywczy i twórczy przy realizacji określonego projektu. Działania te stwarzają możliwość okrywania swoich umiejętności i często także ukrytych talentów. Sami zaś uczestnicy mają poczucie satysfakcji ze zrealizowanych celów, nawiązują relację i więzi z rówieśnikami i społeczeństwem, zmieniają poglądy na otaczający ich świat, spędzają czas aktywnie i twórczo. W działaniach pozaformalnych kształtują postawy obywatelskie, zdobywają umiejętności komunikacyjne, chętnie podejmują działania co wzmacnia pozytywnie ich uczenie się (Stalończyk 2014, s. 10).

Na znaczenie aktywności pozaszkolnej w procesie wzrostu i wzrastania człowieka szczególną uwagę zwracali przede wszystkim pedagodzy społeczni, a wśród nich jako pierwsi: – prekursorka rozwoju tej dyscypliny naukowej – Helena Radlińska w wydanej jednej z pierwszych swoich opracowań, a niezwykle cennej z uwagi na zakres treściowy i strukturę pracy zbiorowej pt. „Praca oświatowa. Jej zadania, metody, organizacja” (1913), Ryszard Wroczyński we „Wprowadzeniu do pedagogiki społecznej” (1966), Aleksander Kamiński w monografii pt. „Funkcje pedagogiki społecznej” (1972) i wielu następnych. Wymienieni autorzy przyjmowali w swych analizach, że szkoła nie jest początkiem ani zakończeniem edukacji człowieka, bowiem poza nią „funkcjonuje bogate środowisko edukacyjne, które tworzy swoistą społeczną bazę kształcenia, wychowania i opieki. Uczestnictwo w nim jest dobrowolne, pozwala na samodzielność wyboru pomiędzy ofertami składanymi przez różnorodne pozaszkolne ośrodki edukacji a proponowane formy charakteryzuje aktualność, siła przyciągania, różnorodność i adekwatność wobec potrzeb i oczekiwań. [...] w efekcie człowiek wychowuje się poprzez edukację szkolną (obligatoryjną i formalną) i nieszkolną (równoległą, nieobligatoryjną czy nieformalną) (Trempała 1999, s. 263). Pozaszkolne środowisko edukacyjne staje się więc przestrzenią kształcenia i wychowania a uczestnicy pozaformalnej edukacji stają się samodzielnymi, zindywidualizowanymi. Edukacja staje się otwarta na wszystkie podmioty – o różnym stopniu wykształcenia, uzdolnieniach czy też poglądach i przekonaniach, staje się przestrzenią do wyrównywania szans edukacyjnych dla młodzieży z mniejszymi szansami, a także przyczynia się do redukcji nierówności i uprzedzeń. W edukacji pozaformalnej poprzez aktywne działanie, poprzez doświadczenie może wystąpić specjalista tzw. edukator, facylitator, który wspiera i dostarcza umiejętności uczniowi we wspólnym działaniu edukacyjnym. Jednakże wartościowe są sytuacje, w których młodzież samodzielnie poszukuje rozwiązań, sposobów poradzenia sobie z danym problemem. Warto podkreślić, że cechą charakterystyczną edukacji pozaformalnej jest pewien sposób jej planowania, przemyślenia, zaangażowania co powoduje, że dzięki temu trwa przez całe nasze życie i w zasadzie nabyte doświadczenie powoduje, że nie ma zakończenia.

Wykorzystanie edukacji pozaformalnej w pracy MOW w Trzebieży

Organizowanie działań o charakterze edukacji pozaformalnej w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Trzebieży (województwo zachodniopomorskie) jest skoncentrowana na pracy wychowawczej z nieletnimi w internacie – po lekcjach szkolnych. Funkcjonowanie placówki, zadania i cele pracy zapisane są w Statucie MOW w Trzebieży¹⁰ z podkreśleniem organizacji edukacji pozaformal-

¹⁰ Statut MOW Trzebież <https://mowtrzebiez.bip.gov.pl/statut/statut-mow-trzebiez-przyj-uchwala-r-p-mow-209-2019-19.html> [dostęp z dnia 09.03.2021r.]

nej. Organizacja edukacji pozaformalnej realizowanej przez wychowawców i innych specjalistów odnosi się do:

1. Zajęć związanych z rozwijaniem zainteresowań i uzdolnień wychowanków. Organizowane są więc zajęcia ceramiczne, plastyczne, scrapbooking, multimediaalne, malowanie na szkole, działa zespół muzyczny, grupa cyrkowa.
2. Zajęć związanych z rozwijaniem kompetencji społecznych i emocjonalnych poprzez wolontariat uczniowski, zajęcia czytelnicze, koło fotograficzne.
3. Zajęć związanych z rozwijaniem samodzielności wychowanków: kurs gotowania (do zrealizowania przez wszystkich wychowanków placówki z zaleceniem szczególnie dla tych, którzy w danym roku opuszczają placówkę), kurs pierwszej pomocy, śniadania mistrzów (nauka przygotowywania samodzielnie śniadań).
4. Zajęć związanych z wyborem kierunku dalszego kształcenia oraz szkolenia zawodowego: kurs malarza budowlanego, kucharza, cukiernika, stolarza.
5. Międzynarodowej wymiany młodzieży.

Każda z wymienionych form aktywności pozalekcyjnej jest niezwykle ciekawa i inspirująca, a także i praktyczna powiązana z procesem usamodzielniania wychowanków MOW, możliwa do realizacji przy szczególnym zaangażowaniu i pomyślności kadry wychowawczej, w każdym MOW w Polsce. Tylko – jak się okazuje – międzynarodowa wymiana młodzieży w ramach projektu ERASMUS + należy do unikatowego i niezmiernie odważnego działania edukacji pozaformalnej.

Projekt Erasmus+ jest programem stworzonym przez Unię Europejską, który skoncentrowany jest na edukacji, młodzieży, sporcie oraz rozwoju osobistym w formie uczestnictwa w szkoleniach, seminariach i konferencjach. Bazą programu Erasmus+ są europejskie inicjatywy i programy edukacyjne inicjowane przez Komisję Europejską¹¹, tj. programy: „Uczenie się przez całe życie”, „Młodzież w działaniu”, Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink¹² oraz w formie współpracy z krajami wysoko rozwiniętymi w sektorze szkolnictwa wyższego. Został przygotowany w taki sposób, aby odpowiadać na potrzeby współczesnego społeczeństwa, wspierając wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej oraz Państw spoza Unii, którzy spełnili wymagane zadania. Celem projektu poza rozwijaniem współpracy jest min in. propagowanie idei uczenia się przez całe życie poprzez pobudzanie potencjału umiejętności ludzkich oraz zdolności społeczeństwa Europy, a także powiązanie „wsparcia na rzecz uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego w dziedzinach kształcenia, szkolenia i sportu”¹³. Doświadczenia Polskie w zakresie udziału w programie Erasmus+ wskazuje na wiele korzyści

.....

¹¹ O programie Erasmus+, Ogólne zadania, Struktura programu 15.12.2019r. [dostęp: 10.03.2021r.], <<https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/>>

¹² O programie Erasmus+, Ogólne zadania, Struktura programu 15.12.2019r. [dostęp: 10.03.2021r.], <<https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/>>

¹³ Informacje o programie Erasmus+, Ogólne zadania 15.12.2019r. [dostęp: 10.03.2021r.]. <<https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/ogolne-zadania/>>

dla rozwoju młodzieży i dorosłych. Jest to wartościowy program rozwoju osobistego umożliwiający zdobywanie nowego doświadczenia, wiedzy i umiejętności, poszerzania kompetencji komunikacyjnych, językowych, społecznych, co w dzisiejszych czasach jest niezwykle pożądane. Szczególnie interesująca i wartościowa, w tym kontekście, jest akcja Erasmus+ pt. *Mobilność edukacyjna*. Skorzystać z wymiany mogą osoby w wieku między 13a 30 rokiem życia. Program wymiany młodzieży to spotkania edukacyjne skoncentrowane na głównym temacie, który aktualnie ciekawi młodzież i wpisuje się w działania priorytetowe programu Erasmus+ włączając w działanie metody edukacji pozaformalnej. W minionym roku były to m.in.: promocja różnorodności, korzystanie z mediów, tolerancja, operatywność młodzieży, dialog międzykulturowy czy zwiększenie wiedzy o regionie i lokalnej społeczności. Fundamentalnym priorytetem programu jest wymiar edukacyjny, a zatem koncentrowanie się na zdobywaniu doświadczeń, umiejętności i kompetencji poza przestrzenią szkoły, inicjowanych przez młodzież, włączanie jej w aktywny i twórczy udział na poszczególnych etapach projektu¹⁴. Zainteresowana instytucja musi oczywiście wystąpić z odpowiednim wnioskiem określając główne cele i tematykę wymiany a następnie zdobyć w ramach konkursu grantowego potrzebne fundusze. Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Trzebieży jako jedyny ośrodek w Polsce z powodzeniem aplikuje o dofinansowanie wymian międzynarodowych dla swoich wychowanków i na przestrzeni dwóch lat uzyskała dofinansowanie i przeprowadził cztery projekty w ramach Polsko – Litewskiego Funduszu Wymian Młodzieży oraz Polsko-Ukraińskiej Rady Wymian Młodzieży. W ramach projektu przygotowano młodzież do wymiany, zrealizowano projekt i podsumowano jego efekty. Ośrodek otworzył się więc na międzynarodową wymianę dla wychowanków poszerzając pole ich resocjalizacji w zupełnie innym wymiarze. Inicjatywa ta zasługuje na szczególne wyróżnienie, ponieważ korzystanie z programu ERASMUS+ w wymianie młodzieży, po mimo wielu zalet programu nie cieszy się zbyt dużą popularnością wśród młodzieży szkół publicznych i niestety także studentów.

Doświadczenia wychowanków MOW

- uczestników międzynarodowej wymiany młodzieży**
- wybrane przykłady**

Do udziału w programie wymiany międzynarodowej podopiecznych zachęcali wychowawcy ośrodka, którzy poza pogadanką na temat projektu między innymi wyświetlają film reportażowy, który powstaje jako element rezultatów projektu. Także, już podczas przyjęcia nieletniego do placówki uzyskiwał informację

¹⁴ Erasmus plus, Akcja 1. Mobilność edukacyjna [dostęp: 10.03.2021r.] <<https://erasmusplus.org.pl/akcje/akcja-1-mlodziez/>>

o możliwości włączenia się w projekt międzynarodowej wymiany, gdy tylko ich zachowanie nie będzie budziło zastrzeżeń zgodne z obowiązującym regulaminem. Wychowankowie Ośrodka znają więc tą inicjatywę i pozytywnie do niej podchodzą. Jak mówią, wymiana to: „*integracja, zabawy, wymiany jedzeniem – co tam oni mają, co my mamy, jaką kulturę my mamy i oni*” [D16 lat 16]; „*międzynarodowa wymiana to jest czas, w którym młodzież z różną kulturą i z różnych państw może się integrować w sposób bardzo edukacyjny i nauczyć się nowych rzeczy, poznawać obcą kulturę [...] poznawać różne zwyczaje, przekazywać wiedzę innym*” [N16 lat16]; „*nauka pomiędzy dwoma różnymi krajami, nauczenie się od innych krajów czegoś innego i oni od nas czegoś innego*”, „*wymiana umiejętności z innymi osobami*” [A17 lat 17].

Doskonale zorientowani są także w tym, jak zdobywa się projekt wymiany międzynarodowej, co prawdopodobnie sprzyja temu, że wychowankowie doceniają fakt starań kadry ośrodka o zdobycie projektu, chętnie w związku z tym przekazują informacje o możliwościach udziału w projekcie wśród kolegów: „*pierw trzeba napisać projekt [...] w tym projekcie są zawarte plan, ewaluacja [...], ukazane są jakie mają być tego wyniki, [...] no i po prostu trzeba zgłosić go do konkursu, bo można tam np. Polsko-Ukraińskiej Rady Wymiany Młodzieży, Polsko-Litewskiego Funduszu Wymian Młodzieży, Erasmusa+ bądź na POWERa. [...], jeżeli projekt wygra dostajemy pieniądze. [...] i trzeba to planować logistycznie jeżeli chodzi o wydatki za podróż, za jedzenie, tam są stawki. [...] Trzeba po prostu zaplanować logistycznie wszystkie zajęcia, które mają się odbywać np. w danych grupach, żeby to wszystko się nie mieszało i było podzielone. Wszystkie godziny aby były opisane. [...] To jest także przygotowanie psychiczne uczestników wymiany, przygotowanie umiejętności*” [N16 lat16].

W etapie przygotowawczym do wyjazdu w ramach wymiany wychowankowie są zaangażowani w różne prace dotyczące zebrania sprzętów, materiałów, które podczas wymiany są niezbędne. Taki etap zaczyna się najczęściej około tygodnia przed samym wyjazdem. Czasami towarzyszą temu nadmierne emocje z uwagi na zbliżający się termin wyjazdu i wciąż niezrealizowaną listą koniecznych zadań: „*Było pakowanie sprzętu, zabieranie ciuchów, patrzanie czy wszystko mamy, przygotowanie się do tych zajęć cyrkowych, na przykład co mamy wziąć i te różne... Podpisanie rzeczy, bo na przykład pan Paweł podpisywał te różne rzeczy*” [D16 lat16]; „*Pakowaliśmy busa, zakupy robiliśmy*” [M16 lat16], „*Wyszliśmy do sklepu na zakupy, różne rzeczy kupowaliśmy, tutaj jeździliśmy, przygotowywaliśmy to i tamto*” [P18 lat18].

Młodzież niezwykle solidnie i dojrzałe podchodziła do swojego udziału w projekcie o czym świadczą ich wypowiedzi opisujące przygotowanie do przyjętego programu wymiany: „*wieczór polski przygotowywanie, omówienie co tam się w ogóle będzie działo, bo jeszcze np. przygotowanie takie w sensie... jak jechaliśmy wtedy na ta kulinarną, nie to mieliśmy zajęcia czyli po prostu przygotowanie się w sensie, do tematyki zajęć, która tam będzie [...] no jak wiedzieliśmy, że tam będziemy robić*

pierogi... to tutaj też robiliśmy pierogi... po prostu już wcześniej się nauczyliśmy tego, co będziemy robić tam... żeby nauczyć parterów.” [T18 lat18]; „Mieliliśmy zadania przydzielone i musieliśmy je wykonać” [J16 lat16]; „spotkania są – obgadujemy jakie zajęcia są, co będziemy robić na polskich dniach” [M16 lat16]; „Było spotkanie i omówienie gdzie będziemy jechać, jak to będzie wyglądać” [G16 lat16].

Podczas wymiany istotnym elementem jest edukacja realizowana w formie warsztatów, zabaw integracyjnych realizowanych w zajęciach grupowych, także w czasie wolnym pozostawionym do swobodnego działania. Wychowankowie tak opisywali swój pobyt: *„wstajemy o 8:00, idziemy na śniadanie. Od 10:00–13:00 mieliśmy warsztaty, później obiad i czas wolny. Od 15:00–18:00 mieliśmy ciąg dalszy warsztatów” [G16 lat 16]; „Jak przyjeżdżamy no to przedstawiamy się, na następny dzień są takie zajęcia, zabawy jakieś żeby się poznać lepiej.” [M16 lat16]; „Wpierw zrobiliśmy sobie dzień polski i tam były gry i zabawy, a potem był dzień ukraiński i tam też były gry i zabawy różne takie” [J16 lat 16].*

Wychowankowie uczestniczący w projekcie doceniają specyficzny bardzo pozytywny klimat tego spotkania: *„po pierwszej wymianie było fajnie, to co się dzieje na wymianach jest ciekawe, tam jest inny klimat i w ogóle jakoś tak fajnie [...] bo powoli zaczynam je prowadzić... fajnie jest poznać ludzi z innego kraju...” [T18 lat 18]; „no po prostu to jest fajne, można się dużo rzeczy nauczyć, można poznać nowych ludzi, do których w sumie do teraz mamy kontakt”. [...] „jak byliśmy na wymianie w Odessie, Pan Marcin powiedział, że nie zrobi tego polskiego wieczoru, to sami go zrobiliśmy, bo to jest taka tradycja... oni zrobili wieczór ukraiński, a my mielibyśmy nie robić wieczoru polskiego? Pan Marcin powiedział, że on się w nic nie angażuje i on to zrobił specjalnie ja to wiem, żeby zobaczyć czy zrobimy [...] różne gry i zabawy” [N16 lat 16].*

W pracy podczas międzynarodowych wymian młodzieży niezwykle ważny jest moment doceniania zachowania i pracy wychowanków na forum całej grupy, dostrzeganie ich małych sukcesów np. samodzielne wstawanie na czas na śniadanie, jak i odpowiednie, aktywne zachowanie podczas prowadzonych warsztatów, wspieranie prowadzącego czy też właściwe zachowanie wobec parterów zza granicy. Ważne zatem jest zarówno pozytywne wzmacnianie, jak i zdecydowanie reagowanie w sytuacjach niewłaściwego zachowania podopiecznego. Czas spędzany na wymianie młodzieży, to czas bardzo pozytywny a wytworzona atmosfera i klimat spotkania sprzyjają budowaniu pozytywnej zmiany.

Pozytywna ocena i satysfakcja z udziału w projekcie przez wychowanków MOW szczególnie cieszy wychowawców i koordynatora projektu ponieważ udział w projekcie taktowany jest jako ważny motywator do pozytywnej zmiany zachowania swoich podopiecznych. Jest nagrodą i wyrazem docenienia ich starań, czy uznania, o co zabiegają wychowankowie ośrodka. Podczas udziału w wymianie międzynarodowej każdy z uczestników doświadcza oczywiście innych emocji i przeżyć. Inne znaczenie nadają też sytuacjom, z którymi przychodzi im się zmierzyć. Często potrzebują indywidualnego wsparcia, a w innych trudnych

sytuacjach bardziej dyscyplinującego podejścia ze strony wychowawcy. Podczas wymian zdarzają się różne sytuacje – incydentalne, gdy wychowankowie zażywali środki odurzające i w ramach konsekwencji wrócili do Ośrodka. Ale były też sytuacje bardzo pozytywne, gdy partnerzy projektu dowiedzieli się, że spotkali się z młodzieżą z MOW nie mogli w to uwierzyć, ponieważ wychowankowie swoją postawą i zaangażowaniem w realizowane zadania przewyższali tzw. „normalną” młodzież.

Uczestnicy projektu związanego z wymianą międzynarodową doceniają możliwość tego uczestnictwa, jako wartościowego czasu: *„spędziłem fajnie czas, nie był to zmarnowany czas, nie było tak sztywno tam, pomijając fakt, że jesteśmy z MOW i nie było czegoś takiego o Ty jesteś z MOW to wy nie możecie tego, tego i tego... po prostu na wymianie jest inaczej.”* [T18 lat 18]; *„poznawanie kultur, poznawanie świata”* [N16 lat 16]; *„Ponieważ można się dużo nauczyć, można miło spędzić czas.”* [K15 lat 15]; *„No bo jest fajnie, można się sprawdzić czy jest się opanowanym człowiekiem czy nie”* [J16 lat 16]; *„Bo fajnie tam jest, można się wiele dowiedzieć o nich, oni o nas, możemy też dobrze się pobawić, dobrze spędzić czas, gdzieś wyjechać, odpocząć od ośrodka, czegoś się nauczyć”* [D16 lat 16]; *„różnią się kulturą... choć tylko niektórzy... bo to jest podobne. No i są tak samo ludźmi jak my...”* [N16 lat 16]; [...] *Że na przykład na Ukrainie jest barszcz ukraiński jakąś tam potrawą, że na Łotwie tam przy morzu jest uprawa sardynek, że ten teren słynie z tego i dużo sardynek jest.”* [G16 lat 16]

Przytoczone wypowiedzi i opinie wychowanków MOW uczestniczących w projektach wymiany międzynarodowej w ramach prowadzonej edukacji pozaformalnej dowodzą tego, jak wartościowa jest ta inicjatywa. Pozostawienie wychowankom wystarczająco dużej przestrzeni do indywidualnego działania umożliwia przejmowanie własnej inicjatywy i brania odpowiedzialności za realizację określonego zadania. Zauważalnym więc efektem edukacyjnym jest uzyskana zmiana u podopiecznych odzwierciedlająca się w ich zachowaniu, podejściu do nowych wyzwań, wymagających postawy odpowiedzialności i twórczego zaangażowania, co w konsekwencji prowadzi do zwiększania ich samodzielności życiowej. Doświadczenie realizacji projektów dowodzi, że w procesie resocjalizacji nie jest najistotniejsza rozbudowana kontrola, rygoryzm charakteryzujący się silną koncentracją na zaprojektowanych zadaniach wychowawczych artykułowanie zakazów, poleceń, sztywność działań wychowawcy lecz budowanie relacji opartej na wzajemnym zaufaniu, akceptacji i współdziałaniu. Nie byłoby przecież możliwości zrealizowania projektu bez odpowiedzialnego, twórczego i samodzielnego zaangażowania podopiecznych. Jak zauważa Monika Zięciak „postawa akceptacji samodzielności wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych to postawa dialogiczna, która wyraża się w okazywaniu akceptacji, tj. uznawaniu podopiecznych takimi, jacy są naprawdę z ich fizycznością, osobowością i możliwościami (talentami i uzdolnieniami) bez jakichkolwiek uprzedzeń. [...] To także gotowość do poszanowania prawa do własnej odrębności, [...] to budowanie więzi i zaufania

przez okazywany szacunek, zainteresowanie ich sytuacją i potrzebami oraz udzielanie wsparcia i okazywanie troski” (Zięciak 2020, s. 62).

Wpisanie metody projektowej, jakim jest międzynarodowa wymiana w obszar twórczej resocjalizacji wychowanków MOW stwarza bogate perspektywy rozwojowe. Umożliwia bowiem zdobywanie wiedzy i umiejętności przyczyniające się do lepszego zrozumienia siebie, środowiska życia, otoczenia czy ogólnie rzecz ujmując świata. Pomaga dostrzec istniejące możliwości swojego, indywidualnego – podmiotowego wpływu na przebieg własnej edukacji, a tym samym i rozwoju. Walory te dostrzegają wychowawcy MOW w Trzebieży dlatego każdego roku podejmują wysiłek by opracować i pozyskać kolejne projekty w edukacji pozaformalnej wpisujące się w twórczą resocjalizację adresowaną do swoich podopiecznych.

Abstract

The non-school education (also called non-formal education) is an educational action undertaken for children and youth which goes beyond the curricula of a tradition model of a school, educational or social resocialisation facility. In particular in the resocialisation work it is looked for creative solutions which would meet needs and face challenges of work with persons experiencing social maladjustments. The article presents effects of creative resocialisation of peers under the care of Youth Care Centre in Trzebież (Polish: Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Trzebieży), which takes advantage of ERASMUS+ Programme. The use of this programme is an innovative approach towards the resocialisation in Poland, the care centre being the only institution which took in such an international exchange and organised on average 3 projects per year before the outbreak of the COVID-19 pandemic.

Key words: non-formal education, Erasmus+ programme, creative resocialisation.

Bibliografia

- [1] Ambrozik W., 2016, *Pedagogika Resocjalizacyjna. W stronę uspołecznienia systemu oddziaływań*, Kraków.
- [2] Konopczyński M., 2014, *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Kraków.
- [3] Konopczyński M., 2007, *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*, Warszawa.
- [4] Kranc M., 2018, *Metodyka procesu resocjalizacji w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, Kraków.
- [5] Pospiszyl K., 1998, *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływania*, Warszawa.
- [6] Pytka L., 2007, *Różne ujęcia definicji resocjalizacji*, [w:] B. Urban, J. M. Stanik (red.), *Resocjalizacja*, Warszawa.
- [7] Stalończyk I., 2014, *Edukacja formalna i pozaformalna w procesie kształtowania społeczeństwa wiedzy*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 37.
- [8] Trempała E., 1999, *Panorama pedagogiki społecznej*, Bydgoszcz.

- [9] Trempała E., 2003, *Edukacja równoległa – nieszkolna*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Warszawa.
- [10] Urban B., 2004, *Pedagogika resocjalizacyjna w strukturze nauk społecznych*, [w:] S. Palka (red.), *Pogranicza pedagogiki i nauk pomocniczych*, Kraków.
- [11] Okoń W., 2004, *Nowy słownik pedagogiczny*, wyd. 4, Warszawa.
- [12] Zięciak M., 2020, *Samodzielność i usamodzielnianie wychowanków w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych*, Kraków.

Źródła internetowe

- [13] www.ore.edu.pl/2017/10/system-kierowania-mlodziezowe-osrodki-wychowawcze (dostęp: 9.03.2021).
- [14] <https://mowtrzebiez.bip.gov.pl/statut/statut-mow-trzebiez-przyj-uchwala-rp-mow-209-2019-19.html> (dostęp: 9.03.2021).
- [15] <https://erasmusplus.org.pl/strony-informacyjne/informacje-o-programie/> O programie Erasmus+, *Ogólne zadania, Struktura programu 15.12.2019r.* (dostęp: 10.03.2021).
- [16] <https://erasmusplus.org.pl/akcje/akcja-1-mlodziez/> Erasmus plus, *Akcja 1. Mobilność edukacyjna* (dostęp: 10.03.2021).

Akty prawne

- [17] Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, 26 października 1982, Dz.U. 1982, Nr 35, poz. 228 z późn. zm.
- [18] Rozporządzenie MEN z dnia 7 marca 2005r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach Dz.U. z 2005r.
- [19] Rozporządzenie z dnia 27 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w MOW, ust. 6.
- [20] Rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Dz.U.art.3.